

КИЇВСЬКИЙ КОЛЕДЖ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

«СТОРИЧЧЯ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТЕЙ»

Доповіді учасників
педагогічних читань

24 жовтня 2018 р.
м. Київ

24 жовтня 2018 року з нагоди ювілею Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського викладачами коледжу було організовано й проведено педагогічні читання на тему: «Сторіччя Таврійського університету через призму особистостей».

Метою читань було ознайомити викладачів коледжу із визначними випускниками та викладачами університету.

Упорядник: Капран С.Б., к. п. н., викладач циклової комісії документознавчих дисциплін

ОГОЛОШЕННЯ

24 жовтня о 15.00 в ауд. 405

відбудуться педагогічні читання на тему:

**«Сторіччя Таврійського університету
через призму особистостей»**

Програмою педагогічних читань передбачено ознайомитись із визначними випускниками та викладачами університету.

Запрошуються викладачі коледжу

© Київський коледж міського
господарства
Таврійського національного університету
ім. В.І. Вернадського

ЗМІСТ

Педагогічні читання на тему: «Сторіччя Таврійського університету через призму особистостей». <i>Сценарій</i>	4
Пустовойт Л.А. УКРАЇНА І КРИМ У ПЕРІОД 1917-1921 РОКІВ.....	5
Романова М.І. СТАНОВЛЕННЯ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	8
Маркова А.М. ПЕРШІ РЕКТОРИ ТНУ ІМ. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО.....	9
Демехіна І.П. КРИЛОВ МИКОЛА МИТРОФАНОВИЧ.....	11
Волгіна Н.Я. ВИДАТНІ ВЧЕНІ-ФІЗИКИ ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО.....	14
Орендарчук Г.О. НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ: ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ВИДАТНИХ ФІЛОСОФІВ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	15
Капран С.Б. ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ І УКРАЇНА.....	19
В. ВЕРНАДСЬКИЙ. УКРАЇНА.....	23

Педагогічні читання на тему: «СТОРИЧЧЯ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТЕЙ»

(сценарій)

Ведуча. Доброго дня, шановні колеги. Сьогодні ми зібрались з нагоди ювілею Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Історія твориться яскравими особистостями, а не посередностями, історія Таврійського університету цьому яскравий приклад. Ми спробуємо пізнати її через призму тих особистостей, які формували підвалини університету в нелегку епоху революційних потрясінь та війн. Саме про такий непростий період в історії України і Криму доповість нам **Людмила Анатоліївна Пустовойт.**

Доповідь Пустовойт Л.А.

Ведуча. Про становлення Таврійського університету доповідь **Романової Маргарити Іванівни.**

Доповідь Романової М.І.

Ведуча. **Маркова Аліна Миколаївна** познайомить нас із першими керівниками університету.

Доповідь Маркової А.М.

Ведуча. Як було зазначено, в університеті працювали й навчались яскраві особистості у різних сферах. Про визначного математика Крилова Миколу Митрофановича доповість **Демехіна Ірина Петрівна.**

Доповідь Демехіної І.П.

Ведуча. Неординарними особистостями в університеті була представлена кафедра фізики. Про учених-фізиків доповідь **Волгіної Наталії Ярославівни.**

Доповідь Волгіної Н.Я.

Ведуча. **Галина Олексіївна Орендарчук** познайомить нас із філософами університету.

Доповідь Орендарчук Г.О.

Ведуча. Університет носить ім'я великого вченого Володимира Івановича Вернадського. У своїй доповіді **Капран Світлана Богданівна** розповість про ученого як патріота України.

Доповідь Капран С.Б.

Ведуча. Дякуємо усім за участь у педагогічних читаннях.

УКРАЇНА І КРИМ У ПЕРІОД 1917-1921 РОКІВ

Час створення і становлення Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського припадає на складний період Української національно-визвольної революції (1917-1921 рр.).

Перша світова війна призвела до загострення політичної ситуації, економічної кризи в Російській імперії і врешті-решт — лютневої революції, яка призвела до бурхливого піднесення національно-визвольного руху в Україні — на мітингах та маніфестаціях лунали гасла автономії українських земель. В Києві була створена Центральна Рада, яка в квітні 1917 року на Всеукраїнському національному конгресі, який підтримав ідею автономії українських земель, була визнана легітимною та обрано Голову — М. Грушевського та його заступників — В. Винниченка та С. Єфремова. Перед Центральною Радою було поставлено завдання — вирішити питання автономії українських земель.

У своїх рішеннях Центральна Рада еволюціонувала від ідеї автономії українських земель (Перший Універсал – 23 червня 1917 р.) до проголошення Української Народної республіки (III Універсал – 20 листопада 1917 р.) та незалежної суверенної УНР (IV Універсал – 22 січня 1918 р.). Треба зазначити, що тривале переважання в Україні настроїв автономії над самостійницькими пояснюється тим, що більшість політичних партій пропагували саме автономію, ідея самостійності не була поширена серед народу. Українська політична еліта сподівалась, що російська демократія вирішить національне питання, оскільки були налагоджені російсько-українські економічні зв'язки.

Центральна Рада мала значний вплив і на розвиток революційних подій в Криму, сприяла піднесенню кримськотатарського національного руху. 25 березня 1917 року в Сімферополі відбувся з'їзд представників мусульман Криму, на якому було обрано Мусульманський виконавчий комітет із 50 чоловік на чолі з головою Ч. Челебієвим. На з'їзді народів колишньої Російської імперії, що проходив у Києві 8-15 вересня 1917 року виступив і представник кримськотатарського руху Ахмет Озенбашли щодо створення автономії у Криму. Делегація кримських татар була прийнята головою ЦР Михайлом Грушевським. 1-2 жовтня 1917 року відбувся з'їзд кримських татар, що висловився за перетворення Росії на федерацію республік і областей, автономію Криму, обрання кримськотатарського парламенту Курултайю. Центральна Рада підтримувала ідею створення в Криму обласної автономії.

9 грудня (26 листопада) 1917 р. у Бахчисараї відкрився Курултай (з'їзд) кримськотатарського народу. На депутатські посади на демократичних засадах було обрано 76 осіб, серед них 4 жінки. Курултай розглянув питання про державний устрій Криму; взаємовідносини кримських татар із представниками

інших національностей півострова. Учасники Курултаю сформували національний парламент – Меджліс – та уряд – Директорію у складі 5 осіб, проголосили утворення Кримської Народної Республіки та ухвалили Конституцію. У такому статусі, з національним кримськотатарським урядом та Радою народних представників, що діяла паралельно, Крим проіснував до кінця січня 1918 р., аж поки на його територію не вдерлися більшовики.

Намагаючись завоювати владу в Україні, більшовики розгорнули широку пропагандистську кампанію з метою розколу Центральної Ради, чинили зовнішній силовий тиск. Їхня спроба легітимним шляхом перетворити Центральну Раду у виконавчий комітет рад України зазнала поразки. У грудні 1917 року між Раднаркомом Росії та Центральною Радою виник конфлікт, що переріс у стан війни. В цих умовах і був проголошений ІУ Універсал, але це не дало змоги зберегти контроль за територією України. Під тиском переважаючих сил більшовицьких військ Центральна Рада втрачає територію, вплив, владу.

Укладена 9 лютого 1918 р. Брестська мирна угода давала Центральній Раді ще один шанс для політичної самореалізації. На зовнішньополітичній арені Центральна Рада домоглася найголовнішого – визнання Української Народної Республіки незалежною державою та повноправним суб'єктом міжнародних відносин. Однак дослідники зауважують, що політика співпраці з Німеччиною та Австрійською імперією відвернула від неї масу населення, що в результаті привело її до власного кінця.

29 квітня 1918 року Центральна рада ухвалила Конституцію УНР, обрала М. Грушевського президентом, але в цей же день на Всеукраїнському хліборобському з'їзді гетьманом України було проголошено П. Скоропадського. Державний переворот, узгоджений з представниками німецької військової адміністрації, призвів до виникнення нового державного утворення — гетьманату «Українська держава», який проіснував до грудня 1918 року.

Після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського гетьманський уряд Української держави більше уваги приділяв Криму і Чорноморському флоту. Гетьман враховував вирішальне стратегічне значення Кримського півострова для Української держави. Проте німецька влада мала свої власні інтереси в Криму і протидіяла приєднанню Криму до України на автономних підставах.

Німецька окупаційна адміністрація передала владу в Криму колишньому царському генералу Сулейману Сулькевичу. Створений ним крайовий уряд не приховував намірів зберегти Крим для «єдиної та неділимої» Росії. Забезпечивши німецький нейтралітет, П. Скоропадський оголосив блокаду Криму. Вона паралізувала економічне життя півострова, виявивши його цілковиту залежність від материка. Сулькевич капітулював і погодився на переговори про форму державного об'єднання з Україною. Восени 1918 р. сторони розробили попередні умови побудови крайової автономії, які підлягали

затвердженню кримськотатарським Курултаєм та іншими національними і громадсько-політичними діячами.

Але досягнуті домовленості української і кримської сторін не були реалізовані через зміну ситуації в регіоні: поразка Німеччини у Першій світовій війні, окупація Криму армією Денікіна, повстання проти П. Скоропадського, прихід до влади Директорії.

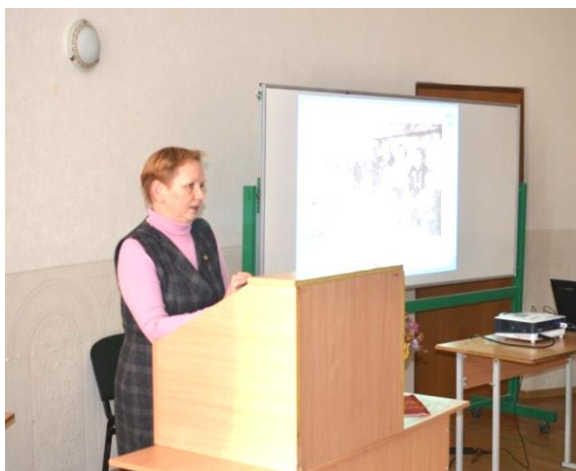
У листопаді 1920 року після вигнання с півострова барона Врангеля Крим входить до складу РРСФР.

У жовтні 1921 р. на півострівній частині Таврійської губернії створено Кримську АСРР у складі РРФСР. Державними мовами проголошена російська і татарська.

Революція відкривала можливості для українського культурного відродження. Особливо помітними зрушення в галузі культури та освіти відбулися за доби гетьманату Скоропадського, коли було створено понад 150 гімназій, відкрито 2 державних університети, засновано Державний архів, Національну галерею мистецтв, Історичний музей, національну бібліотеку. У листопаді відкрито Українську Академію наук, президентом якої став В. Вернадський. В цей же час Кримським крайовим урядом було прийнято рішення і про відкриття Таврійського національного університету в Криму.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2018. – 720 с.
2. Чумак В.А. Україна і Крим: спільність історичної долі : монографія / Чумак В.А. – Вид. 2-ге, переробл. й доповн. – К.: ВПЦ АМУ, 2013. – 180 с.

СТАНОВЛЕННЯ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ідея створення в Криму вищого навчального закладу зародилася у часи Першої світової війни. У 1916 році з ініціативи кримського караїма, мільонера і державного діяча Соломона Крима близько 30 членів Державної Думи при Миколі II, у тому числі Володимир Вернадський та Сергій Ольденбург, підписали законопроект про відкриття на півострові університету, точніше філіалу Київського університету Святого Володимира (сьогодні – імені Тараса Шевченка).

Задумане вдалось реалізувати у 1918 році за правління гетьмана Павла Скоропадського.

Через 100 років той факт, що Таврійський університет відкривався як філіал Київського університету, у 2015 році ляже за основу рішення Президента України Петра Порошенка про переведення Таврійського університету із Сімферополя саме до Києва.

У 1918 році в Таврійському університеті було п'ять факультетів: історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний, медичний, агрономічний, згодом додався східний.

В університеті було зібрано блискучий склад викладачів і студентів. Утікаючи від більшовиків, в Крим прибули найкращі викладачі університетської освіти царської Росії. Тут працювали академік Володимир Вернадський і його син історик Георгій Вернадський, ботанік Володимир Палладін і його син біохімік Олександр Палладін, фізик Абрам Іоффе, літературознавець Микола Гудзій, майбутні Нобелівські лауреати Ігор Тамм та Ілля Франк, філософи Сергій Булгаков і Лев Шестов, історик Микола Ернст, тюрколог і поет Бекир Чобанзаде, письменники Іван Шмельов, Євген Чіріков, Максиміліан Волошин, учились атомник Ігор Курчатov і Кирил Щепкін, поет Ілля Сельвінський, радіотехнік Ігор Бреншов. Цей список можна продовжити.

Перші керівники університету велику увагу надавали створенню Наукової бібліотеки, фактично вони врятували від знищення унікальні книги з приватних бібліотек заможних кримчан. Там зберігались, наприклад, «Острозька Біблія» першодрукаря Івана Федорова і авторська копія окремих розділів другого тому «Мертвих душ» Миколи Гоголя. У непрості революційні часи університет організував надходження сучасних журналів з-за кордону.

Прихід більшовиків до Криму спровокував хвилю еміграції. Вчорашні студенти і викладачі Таврійського університету роз'їхались по всьому світу. В Криму залишиться Володимир Вернадський, але поїдуть до Америки його діти. Студент Володимир Набоков стане студентом Трінті-коледжу в Кембріджі, а потім досягне визнання й слави як письменник. Історик літератури з Ніжина

професор Арсеній Кадлубовський, опинившись в Константинополі, не витримає розлуки з батьківщиною і невдовзі помре.

Біженці з Криму осядуть в Празі і Парижі, Лондоні і Берліні, в Турції, Італії, Сербії, Тунісі, США, Мексиці, Австралії...

Дехто поїде шукати себе в Москву, Київ, Ленінград, Одесу, Харків, Баку...

Минуло 100 років. Але ті, хто стояли біля витоків Таврійського університету, продовжують жити серед теперішніх студентів та викладачів.

Маркова А.М.

ПЕРШІ РЕКТОРИ ТНУ ІМ. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Першим ректором Таврійського університету був Роман Іванович Гельвіг, учений-анатом, доктор медицини, професор, публіцист.

Народився у 1873 у містечку Ліпецьк Тамбовської губернії. Навчався вдома, згодом в гімназії, а в 1892 році став студентом природничого відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету, закінчивши який, приймає рішення присвятити себе медицині і вступає на медичний факультет Київського університету ім. Святого Володимира.

У 1902 році Роман Іванович відмінно закінчив навчання і залишився на кафедрі нормальної анатомії. Тоді ж він розпочинає свою п'ятнадцятилітню співпрацю з Товариством сприяння вихованню і захисту дітей.

З 1907 року працює в Київському жіночому медичному інституті, де заснував анатомічний театр, створив навчально-науковий музей.

У 1913 році захистив докторську дисертацію. Опублікував цілий ряд самобутніх і оригінальних монографій: «Введение в курс анатомии человека и краткие основы общей анатомии», «Анатомия сосудов головы человека», «Головные нервы», «О форме тазобедренного сустава человека» тощо.

З 15 квітня 1918 року Роман Іванович приступив до формування Інституту нормальної анатомії Таврійського університету. Через рік був обраний ректором університету. Гельвіг налагодив зв'язки зі старими університетами країни і запросив до Криму цілу когорту визначних професорів.

Роман Іванович дуже любив Таврійський університет і привчав інших його любити. Аудиторія його завжди була переповнена слухачами. Читаючи лекції про людський організм, він ніколи не забував про людську душу, поруч з анатомією знаходили собі місце і психологія, і педагогіка, і думки про виховання.

Як ректор Гельвіг заклав фундамент першої наукової бібліотеки Таврійського університету.

2 жовтня 1920 року на 47 році життя Романа Івановича дуже несподівано обірвалося – він помер від тифу. Похований у Сімферополі.

На фізико-математичному факультеті Санкт-Петербурзького університету кількома роками раніше за Гельвіга навчався Олександр Олександрович Байков. Народився майбутній учений в Курській губернії в сім'ї чиновника, який захоплювався мистецтвом і долучав до нього усіх своїх дев'яток дітей. Олександр Олександрович прекрасно грав на скрипці, проте ще в гімназії виявив неабиякі здібності до математики, а згодом захопився хімією.

В університеті слухав лекції знаменитого Д. Менделєєва. По закінченні навчання залишився працювати в університетській хімічній лабораторії. Згодом працював у Петербурзькому інституті шляхів сполучення. У 1902 році перейшов у Петербурзький політехнічний інститут, який скерував молодого науковця за кордон для підготовки дисертації, яку він успішно захистив після повернення. Окрім викладання на кафедрі металургії, Байков був одним із засновників Металургічного товариства, членом Хімічного товариства, членом і секретарем Рельсової комісії при Інженерній раді Міністерства шляхів, редактором журналу «Цемент».

До 1917 року Олександр Байков мав чин статського радника, був нагороджений орденами Св. Володимира та Св. Анни.

У 1918 році поїхав до Криму на лікування, де йому довелось пережити громадянську війну і затриматись аж до 1923 року. Учений отримав запрошення до Таврійського університету, де очолив кафедру хімії. Займався вивченням Карадагських терас, нині Карадагський державний заповідник. У 1921 році був обраний ректором університету.

1923 року повертається до Петербурга, працює професором кафедри неорганічної хімії університету. Стає ректором Петербурзького політехнічного інституту.

Окрім викладацької діяльності енергійно займався науковою роботою в галузі металургії та цементної справи. Досліджував процеси твердіння в'язучих матеріалів і корозії, вогнетривів. Розробив теорію затвердіння цементів. Створив низку нових курсів з різноманітних розділів металургії, металографії, хімії та технології вогнетривів.

Останні 18 років працював в Інституті металургії АН СРСР. Був першим віце-президентом АН СРСР.

Олександр Олександрович Байков прожив довге й плідне життя,

був відзначений найвищими нагородами як за царя, так і за радянської влади.

Помер після війни у 1946 році в Москві, де й похований.

КРИЛОВ МИКОЛА МИТРОФАНОВИЧ

Народився у Санкт-Петербурзі в 1879 році у сім'ї сенатського чиновника. Виріс у родовому маєтку батька в селі Ковганівка на Житомирщині. Батько брав участь у Кримській війні 1854-1855 рр., був поранений під час оборони Севастополя, вийшов у відставку в чині капітана, деякий час служив в Сенаті, а потім став займатися господарством в невеликому маєтку в Київській губернії, де пройшли дитячі роки Миколи Крилова.

У 1888 році був зарахований до Київського кадетського корпусу як син колишнього офіцера. По закінченні навчання подав прохання на ім'я ректора Київського університету зарахувати його вільним слухачем фізико-математичного факультету. Однак йому було відмовлено через те, що він не пройшов курс вивчення класичних мов (їх не викладали у ті часи в кадетському корпусі).

Тоді у 1897 році юний Крилов вступає до Петербурзького гірничого інституту. У роки навчання його найулюбленішим предметом залишалася математика. На четвертому і п'ятому курсах Крилову довелося перервати навчання через хворобу матері, але у 1904 році М.М. Крилов закінчив гірничий інститут, отримав звання гірничого інженера і премію Г.А. Тіме за роботу з математики про геометричні додатки псевдоеліптичних інтегралів.

По закінченні навчання за рекомендацією професора Івана Петровича Долбня був залишений на кафедрі вищої математики для підготовки до звання професора. Цього ж року поїхав за кордон для поглиблення своїх знань і налагодження наукових зв'язків із західноєвропейськими колегами.

Повернувшись, у 1911 р. Крилов захистив в Гірничому інституті дисертацію на ступінь ад'юнкта на тему «Про розклад у ряди по фундаментальним функціям, які зустрічаються при інтегруванні одного диференціального рівняння у частинних похідних 4-го порядку, і про розклад по поліному Якобі».

З 1912 по 1917 рр. Микола Митрофанович працює професором у Гірничому інституті, викладає курси лекцій з диференціального та інтегрального числення. Наукові дослідження вченого в цей період відносяться до теорії інтерполяції, формул механічних квадратур, теорії ортогональних рядів, розкладання рішень диференціальних рівнянь з частинними похідними, методів вирішення варіаційних задач і деяких задач математичної фізики.

У 1917 році М.М. Крилову була присуджена ступінь доктора математики Київського університету, з 1917 по 1922 рр. Крилов був професором Таврійського університету.

У період з 1917 по 1933 рр. продовжував дослідження варіаційних методів, застосування їх в різних областях математичного аналізу, математичної фізики та механіки, приділяв велику увагу подальшому узагальненню розроблених ним наближених методів та застосуванню отриманих результатів для вирішення прикладних задач. Завдяки ряду блискучих монографій і статей цього періоду М.М. Крилов здобуває світову популярність.

Окрім наукової діяльності, Микола Митрофанович бере активну участь у діяльності радянської і світової наукової спільноти. У 1922 році М.М. Крилов обирається дійсним членом АН УРСР, у 1924 році — членом-кореспондентом Португальської академії наук, у 1925 році — членом-кореспондентом АН СРСР, а потім, в 1929 році, її дійсним членом. З 1922 по 1945 рр. М.М. Крилов завідувач кафедри математичної фізики при Інституті технічної механіки, а потім при Інституті будівельної механіки АН УРСР, і одночасно є редактором журналу «Записки кафедри математичної фізики Академії наук УРСР».

У 1924 році М.М. Крилов на запрошення організаційного комітету брав участь у Міжнародну математичному конгресі у Канаді; у 1928 році був делегатом Академії наук УРСР на Міжнародному математичному конгресі у м. Болоньї в Італії, у 1932 році представив на Міжнародний електротехнічний конгрес доповідь на тему «Статична і динамічна стійкість синхронних машин», що викликала великий інтерес у багатьох учасників конгресу.

Протягом багатьох років до кінця свого життя М.М. Крилов є членом численних наукових товариств: американського математичного товариства, американської математичної асоціації, французького математичного товариства, членом-кореспондентом Коїмбрської академії наук (Португалія) та ін.

У 1926-1927 рр. М.М. Крилов читав лекції і проводив конференції з питань своїх досліджень в області наближеного інтегрування диференціальних рівнянь в Неаполітанській академії наук, Неаполітанському університеті, в Математичному інституті Болонського університету, в Паризькому математичному суспільстві і Паризькій академії наук, Страсбурзькому університеті.

У Парижі М.М. Крилов взяв участь у роботі семінару відомого французького математика академіка Ж.-С. Адамара. У лютому 1927 року на запрошення ректора Коїмбрського університету у Португалії ним був прочитаний курс лекцій для професорсько-викладацького складу за результатами своїх досліджень.

З початку 30-х рр. М.М. Крилова все більше цікавлять питання теорії нелінійних коливань, що пов'язані з потребами радіотехніки і механіки, які в цей час бурхливо розвиваються. Над цими проблемами М.М. Крилов працював в тісній співпраці зі своїм учнем та соратником М.М. Боголюбовим, спільна

діяльність у цьому напрямку згодом привела до створення нової галузі математичної фізики – «нелінійної механіки».

М.М. Крилову вдалося побудувати методи асимптотичного інтегрування для диференціальних рівнянь нелінійної механіки, у тому числі вказати принцип еквівалентної лінеаризації, який є ефективним способом вирішення практичних завдань. Ці методи виявилися настільки гнучкими, що сподвижнику Крилова М.М. Боголюбову вдалося згодом вивести їх за рамки власне нелінійної механіки і використовувати в статистичній фізиці, в теорії кінетичних рівнянь, в квантовій теорії поля.

М.М. Крилов все життя вів велику педагогічну діяльність, читав лекції і проводив наукові семінари, створював спеціальні математичні кабінети і бібліотеки, завдяки чому робив значний вплив на формування багатьох молодих вчених.

М.М. Крилов помер 11 травня 1955 року після тривалої і важкої хвороби. За п'ятдесят років наукової діяльності опублікував понад сто вісімдесят робіт російською, українською, французькою, англійською та італійською мовами, його творча спадщина стала гідним внеском у світову науку.

Література

1. Боголюбов Н.Н. Николай Митрофанович Крылов (Краткий очерк жизни и научной деятельности) // Н.М. Крылов. Избранные труды. – Киев, 1961.
2. Венгер М.И. Научные исследования в области математики и механики в Ленинградском горном институте / М.И. Венгер, А.Ф. Захаревич // Ленинградский горный институт и Академия наук СССР: Сборник. – Л., 1978.
3. Митропольский Ю.О. Микола Митрофанович Крилов / Ю.О. Митропольский, О.М.Боголюбов. – Киев, 1979.
4. ЦГИА. СПб. Ф.963, оп.1, д. 1087.
5. ЦГИА. СПб. Ф.963, оп.1, д. 6142.
6. ЦГИА. СПб. Ф.733, оп.1, д. 459.

ВИДАТНІ ВЧЕНІ-ФІЗИКИ ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Відомі українські вчені-фізики зробили вагомий внесок в розвиток науки. Їхні праці знають не тільки в межах Батьківщини, а й далеко на просторах світу, їхніми винаходами користується чи не весь світ. Багато визначних науковців були випускниками та вченими Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, а саме А.Ф. Йоффе, І.В. Курчатов, К.Д. Синельников, М.В. Стешенко, І.Є. Тамм, І.М. Франк, Я.І. Френкель та ін.

З 1918 року до 1921 професором Таврійського університету був фізик-теоретик Френкель Яків Ілліч. Він автор першого курсу теоретичної фізики в СРСР, мав праці з електронної теорії металів, феромагнетизму, кінетичної теорії рідини, ядерної фізики, електродинаміки, фізики твердого тіла та ін. Ввів поняття екситона та дефектів у кристалах. Йому належать курси: «Хвильова механіка», «Електродинаміка» та ін. Симпатизував більшовикам, з приходом яких до влади, як завідувач відділу професійно-технічної освіти в Кримнаросвіті брав участь в реорганізації Таврійського університету, що проводилася більшовиками в умовах терору проти викладачів і студентів.

У 1919 році розпочав свою діяльність як викладач фізики у Таврійському університеті майбутній Нобелівський лауреат Тамм Ігор Євгенович, автор фундаментального курсу «Основи теорії електрики» (1929 рік), який тільки за його життя перевидавався 8 разів багатьма мовами світу. Ігор Євгенович разом з талановитим фізиком Андрієм Сахаровим працював у спеціальному науково-дослідному секретному центрі. Висунута ними у 1950 році ідея магнітного термоядерного реактора лягла в основу робіт СРСР з керованого термоядерного синтезу. У серпні 1953 року на Семіпалатинському полігоні була випробувана перша водородна бомба. Тамм і Сахаров отримали Золоті Зірки Героїв Соціалістичної Праці.

У 1920-1923 роках студентами фізико-математичного факультету Таврійського університету були фізик-експериментатор Синельников Кирило Дмитрович та фізик в галузі атомної науки і техніки Курчатов Ігор Васильович. Під керівництвом К. Синельникова у Харкові в 1932 році вперше було здійснено розщеплення атома. Він заклав основи розвитку ядерної фізики в СРСР. Вже у квітні 1935 року Курчатов повідомив про відкрите ним разом з братом Борисом і Л.І. Русиновим нове явище – ізомерію штучних атомних ядер.

У 1943 Курчатов заснував і став першим директором Інституту атомної енергії (ІАЕ) і до кінця життя керував розробкою ядерних проектів для військових цілей в СРСР. 1945 рік ознаменувався пуском циклотрону,

побудованого всього лише за рік. Незабаром був отриманий перший потік швидких протонів.

У 1949 керований Курчатовим колектив створив радянську атомну бомбу, у 1953 – першу у світі термоядерну бомбу, а в 1954 було збудовано першу у світі АЕС.

19 березня 2018 року на 91-му році життя припинило битися серце відомого вченого-астрофізика, знаного дослідника Сонця і Сонячної системи, фахівця з оптики й телескопобудування, академіка НАН України Миколи Володимировича Стешенка. Він був професором кафедри астрономії і методики фізики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, членом редакційної колегії журналу «Космічна наука і технологія».

Як бачимо, кафедра фізиків Таврійського університету представлена яскравими особистостями.

Орендарчук Г.О.

НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ: ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ВИДАТНИХ ФІЛОСОФІВ ТАВРІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Фундамент філософської освіти в Таврійському університеті закладений всесвітньо відомими мислителями, вченими, громадськими діячами. Це відбулося в 1918–1920 р.р., коли викладачами університету були видатні вчені, що втекли від «червоного терору» з університетських центрів Росії та України в білий Крим.

Вплив їхньої інтелектуальної сили відчувається і сьогодні. Ми назвемо тільки два імені з цієї славної когорти – це видатний релігійний філософ, професор С.М. Булгаков і не менш відомий і впливовий філософ-екзистенціаліст, професор Л.І. Шестов.

Булгаков Сергій Миколайович (1871-1944) – філософ, економіст, публіцист, релігійний і громадський діяч. Працював в Таврійському університеті в 1918–1922 рр., викладав філософію, політекономію і богослов'я. Ще під час навчання в духовній семінарії Булгаков пережив релігійну кризу і захопився марксизмом. Закінчив юридичний факультет Московського університету. У 1901 році вступив на службу ординарним професором Київського політехнічного інституту по кафедрі політичної економії. З 1903 року був приват-доцентом Київського Імператорського університету імені святого Володимира. Розчарувався у марксизмі. Прийняв священство.

У роки громадянської війни отець Сергій перебував у Криму і, будучи відірваним від суспільно-публіцистичної діяльності, інтенсивно працював над філософськими ідеями. Проживаючи в Ялті, часто виступав на засіданнях

створеного ним «Релігійно-філософського товариства». Автор численних праць, серед яких написані в Криму «Філософія імені» (1920) і «Трагедія філософії» (1920).

У 1922 році був включений у списки діячів науки і культури, що підлягали засланню за кордон. 30 грудня 1922 р. він відправився з Криму у вигнання – Константинополь, Прага. У липні 1925 р. Булгаков приймає посаду професора і декана Православного Богословського інституту в Парижі, де працює до останніх днів життя, поєднуючи напружену викладацьку діяльність з плідною богословською творчістю.

Сергій Миколайович пройшов шлях, типовий для людини, що жила на зламі віків. На його життєвому шляху були: досвід вигнання, а отже, відчуття втрати, загальної біди; існування в еміграції, а отже, відчуття самотності, суму, ностальгії; відсутність підтримки і захисту, пов'язаного з відчуттям Дому; життя в контексті іншої культурної традиції; ситуація супротиву фашизації свідомості, що поширювалась Європою – ідеології, що поглинала «першореальність людської особистості» принципом «раси» і «крові» і проявила свою антигуманну сутність у Другій світовій війні.

Складність цих етапів Сергій Миколайович гідно витримує, тому що ставить перед собою максимально можливе для земного шляху людини завдання – «мужньо і до кінця витримати історію». Думаю, що життя його можна представити як досвід автономного духовного самоздійснення особистості, що тримається, якщо говорити його словами, «не на хвилі суспільної істерики», а своєю «живою творчою енергією».

Свої ідеї Булгаков виношував у той час, коли світ все більше ставав об'єктом непродуманих експериментальних перебудов і тому потребував небайдужої для людини думки філософа, а головне, захисту і любові. Саме тому філософ, називаючи історію «великою невдачею», «трагічним непорозумінням», все ж намагається знайти гідний вихід із безвихідного, як здається, становища людини в історії.

Булгаков бачить проблемну ситуацію сучасної людини в нерозвинутості культури філософського мислення. «Священним надбанням філософії», – вважає Булгаков, – є «вільний пошук істини». На його погляд, будь-яка думка, загнана в ідеологічні рамки, втрачає свою діалогічну форму і критичну функцію, народжуючи граничну нетерпимість до інакомислення, що і йому прийшлося пережити особисто. Опис цієї ситуації знаходимо у статті Булгакова: «Хто жив в інтелігентських кругах, той добре знає цю високомірність і зарозумілість, усвідомлення своєї бездоганності і зневагу до інакомислячих». Причини нехтування частини інтелігенції філософською культурою Булгаков пояснює тим, що характер тогочасної інтелігенції формувалася під «тиском поліцейського пресу».

Протистояти цьому натиску ідей, що тоталітаризують свідомість, як вважає Булгаков, можна єдиним способом – подвижницькою діяльністю. Підміна творчої духовної щоденної праці, яка поступово створює громадянське (неполітичне суспільство), хибною перебудовою всього і зразу не може не обернутись соціальними потрясіннями, руйнуванням життя в якійсь його дуже вагомій частині – застерігає Булгаков. У цьому відношенні його робота «Героїзм і подвижництво» може служити ключем для усвідомлення проблем і духу сучасної епохи.

Не менш відомим і впливовим був професор Лев Шестов (Лев Ісаакович Шварцман; 1866-1938) – філософ-екзистенціаліст, літератор, один із найбільш загадкових і самобутніх мислителів, який народився в Києві на Подолі, і життя якого також було зламане надвоє вимушеною еміграцією. У Таврійському університеті працював в 1919–1920 р.р., а потім емігрував до Парижа, де постійно читав курси лекцій в Сорбоні.

Найбільш відомі твори: «Достоевський і Ніцше. Філософія трагедії», «Апофеоз безпідставності». Його ідеї, що вирости з «філософії життя» Ніцше та літератури Достоевського, визначили на межі ХХ-ХХІ століть перехід російської і європейської філософії до екзистенціальних проблем, таких як трагізм людського існування, проблема свободи, життя на грані відчаю, вибір життєвого шляху.

Одним з основних мотивів філософських пошуків Шестова є трагізм людського існування. Трагедію Шестов розглядав як суперечність між бажаннями людини і реальністю, яка існує за своїми власними законами. Трагедія виникає тоді, коли людина усвідомлює своє безсилля і відсутність вибору. Звичайно, Шестов усвідомлював, що людина володіє певною свободою, наприклад, вона може йти вправо або вліво, може вибрати з декількох однакових предметів будь-який, але вона не може вибирати вічне життя або смерть, не може змінити минуле. Тобто, основні запити людини не можуть бути задоволені, і людина усвідомлює свою кінечність, владу випадку над своїм життям, тобто відсутність справжньої свободи, яка, на думку Шестова, несумісна з будь-якими перешкодами.

Твори Шестова позбавлені тієї послідовності, несуперечливості, закінченості, систематичності, яка характерна для філософських трактатів. Він у своїх творах не прагне дати готові відповіді на вічні питання, а лише намагається показати власне бачення вирішення цих питань, не претендуючи на загальнообов'язковість, прагне своєю творчістю тільки підтримати інших у їхніх пошуках істини. Шестова лякає думка, що його філософія може перетворитися на шаблон, схему, сукупність «вічних» істин, які будуть перешкоджати людині розв'язувати самотійно питання, які перед нею ставить життя.

Більшість філософів вважають, що філософію трагедії Шестова можна розглядати як предтечу сучасної «постмодерністської» культури, яка культивує множинність форм буття, стилів життя, що, відповідно, закладає основу плюралізму способів пізнання і ставлення до світу (тим самим – сприйнятливість до всього іншого; погляду, що надає пріоритетне значення розвитку культури людяності, а не ідеї «всезагального» прогресу; погляду, що демонструє ірраціональне, адогматичне, асистемне трактування дійсності.

Хоча насправді духовно-інтелектуальні зусилля Льва Шестова дозволяють оцінити його пошуки навіть не як «перед-», а як «після-» «постмодернізм». Думаємо так, тому що філософський спосіб сприйняття світу у Шестова ґрунтується на засадах, які сучасній людині ще тільки треба усвідомити. Зокрема, це – діалогічність як основний принцип життєвого світу людини і такий особливий тип спілкування як «мандри по душах», що означає духовний інтерес людини до Іншої людини, близької за духом чи вірою. Саме через це спілкування з іншими якраз і формуються як простір культури людського мислення, розмисли про життя, так і спільність духовно-культурної ідентичності особистостей, розділених у часі.

А ще Шестов звертає увагу на таку закономірність суспільного життя як прагнення людей до абсолютного заперечення і руйнування старого світу. Здійснюючи це, люди часто не усвідомлюють, що тим самим вони звикають руйнувати усе в цьому світі, а не тільки старе. Відходять в небуття важливі пласти цивілізаційного і духовно-культурного життя. Суспільство, яке абсолютно заперечує і втрачає своє минуле, часто стає нежиттєздатним, не має повнокровного теперішнього і не впевнене в майбутньому. Думаю, що знайомство з думками Шестова може допомогти нам усвідомити проблеми сучасної епохи.

ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ І УКРАЇНА

Володимир Вернадський. Великий і легендарний вчений, перший президент Академії Наук України, який не просто створив нові науки – біогеохімію, геохімію, радіогеологію, – але й сприяв формуванню нового погляду на природу. Геніальний вчений, енциклопедичні знання якого вражали сучасників, ще задовго до появи космічних кораблів описав вигляд земної кулі з космосу. Але що нам відомо про Володимира Вернадського як нащадка запорізьких козаків.

Із листів Вернадського до майбутньої дружини (1886 р.) читаємо: «Наш рід походить із Литви. В часи війни Хмельницького проти Польщі литовський шляхтич Верна перейшов на сторону козаків і з ними разом боровся проти панства. Потім його діти і нащадки служили в козацтві на Запоріжжі. Мій прадід втік у Чернігівську губернію і там, після кількох років тихого життя, був вибраний священиком. Це був чоловік гордий, досить добре освічений (закінчив курс у Київській духовній академії). Він хотів аби його син, мій дід, став або священиком, або військовим... Але той мав велике бажання вчитися. За сприянням матері, мій дід утік з дому і пішки прийшов до Москви в університет. Спочатку страшно бідував, але поволі пробився, закінчив університет і став військовим лікарем. В часи наполеонівських воєн потрапив у полон. За гуманне відношення до хворих різних національностей Наполеон Бонапарт нагородив його орденом Почесного легіону. Останні роки дід прожив у Києві. Із його дітей вижив тільки мій батько. Він закінчив Київський університет, вчителював, був професором Київського та Московського університетів, а також Технологічного інституту у Петербурзі, де я й народився... Через хворобу батька ми виїхали в Україну. Життя у Харкові, здавалося мені в ті часи, було найкращим життям, яке можна було бажати...»

Вернадському було 4 роки, коли родина оселилася в Харкові. Згодом він навчався у Харківській гімназії і захопився науками... Особливо любляв читати книжки, слухати розповіді про Україну, козаків, Шевченка.

Щоліта родина приїжджала у село Великі Шишаки під Полтавою, де Вернадські мали будинок. Там Володя любив вечірні прогулянки із дядьком Євграфом Короленком, закоханим у зоряне небо, у Чумацький Шлях. Це дядькове захоплення зорями переросло у бажання пізнати загадковий космос і згодом визначило долю Вернадського.

Слід додати, що мати майбутнього вченого – дочка українського поміщика, викладач вокалу і співачка хору. Тому в домі Вернадських любили українські пісні, там звучала українська мова.

Величезний вплив на розвиток Володимира мав батько, який дуже ретельно і послідовно займався вихованням і освітою свого сина. Саме він

прищепив Володимиру інтерес і любов до українського народу, його історії та культури.

Батько був знайомий з Т. Шевченком, дружив з М. Максимовичем – першим ректором Київського університету. Сім'я Вернадських була ріднею сім'ї письменника Короленка та педагога і вченого Миколи Гулака, одного з організаторів Кирило-Мефодіївського товариства.

Знаменно, що першим науковим рефератом Вернадського при закінченні гімназії був саме реферат про історію, культуру, природу України, яку він так любив.

Майбутній вчений згадував, що перед переїздом з Харкова до Петербурга, вони з батьком були за кордоном і в Мілані у газеті Петра Лаврова «Вперед» прочитали про циркуляр, що забороняв у Росії друкувати українською мовою. «Це справило величезне враження на батька, – писав Володимир у спогадах, – і розмови, з цим пов'язані, сильно на мене тоді подіяли. Батько розказував історію України зовсім не так, як вона викладалась в гімназії. Він часто згадував, що Петербург, побудований на кістках українців (будували Петербург козаки з полків Мазепи). Повернувшись до Петербурга, я постарався ознайомитись з українською літературою. В бібліотеці батька я знайшов розрізнені номери «Основи» та інші українські видання. Я добував українські книги у букіністів, дещо отримував з-за кордону. Я детально розпитував батька про Шевченка, Куліша, Максимовича, Квітку-Основ'яненка, котрих він особисто знав, а також про Кирило-Мефодіївське братство, про Костомарова і т. п.»

У Петербурзі 15-річний юнак занотував у щоденнику 29 березня 1878 р.: «Страшенно притісняють українців. У Росії зовсім заборонено друкувати книги моєю рідною мовою. На канікулах я з усією ретельністю візьмуся за неї. В Києві, коли в якомусь домі побачать портрет Шевченка, то його відбирають».

Сімнадцятирічний Володимир Вернадський написав, мабуть, єдиний у своєму житті вірш, його він присвятив Україні – «своєму рідному краю». Роздуми юнака над трагічною долею України вражають дивовижним провидінням.

Ще в роки юнацтва Володимир Іванович визнав українську мову «рідною». Прагнув вивчати її, у київський період досягнув певних успіхів, провадив засідання Спільного зібрання Української Академії наук українською мовою, писав листи українською мовою, завжди цікавився підготовкою і виданням українських словників, неодноразово просив вислати їх йому. Дуже характерним є бажання публікації його спогадів, статей тільки українською мовою.

Перебуваючи у Сімферополі, Вернадський писав листи до свого найкращого друга, незмінного секретаря Академії наук академіка Агатенгела Кримського. У листі від 23 квітня 1921 року йдеться: «Пишіть по-українськи, бо тут я можу чути українську мову тільки від моєї дочки та часом рідко від кого-

небудь із українців. Трохи боюсь писати по-українськи Вам, такому великому знавцеві дорогої і мені української мови. Нароблю помилок, і Ви це відзначите».

На наукові відкриття Вернадського завжди надихала робота в рідному краї. Після закінчення Петербурзького університету він одружується із Наталією Старицькою, батько якої – нащадок козацької старшини, і оселяється у родинному маєтку у Великих Шишаках. Подружжя Вернадських прожило душа в душу і думка в думку 56 щасливих років, виростивши двох дітей Ніну й Георгія.

Саме у Великих Шишаках Володимир Іванович влітку 1917 року почав писати найголовнішу свою працю «Біосфера». Там він розробив нові наукові терміни.

Революційні зміни в Україні 1917 року сповнюють вченого новими ідеями. Він переїжджає до Києва і організовує першу Українську Академію Наук, стає її першим президентом, засновує універсальну Національну бібліотеку України, сприяє заснуванню Таврійського університету. Працюючи ректором університету у Сімферополі, рятує від більшовицької розправи 200 офіцерів-білогвардійців, видавши їм посвідчення студентів вузу. За це чекісти вислали вченого до Петербурга.

Повернувся Вернадський до України у 1926 році: Українська Академія Наук втратила самоуправління, серед викладачів з'явилися філософи-марксистки. Настали лихі часи – Володимира Івановича оголошують антиматеріалістом і містиком, намагаються закрити його біохімічну лабораторію, учнів-послідовників репресують... Та попри це Вернадський свідомо залишається в Україні.

Останні роки життя вченого припали на другу Світову війну. В роки фашистської окупації України написав патріотичну статтю «Збережіть український народ», проникнуту болем вченого за долю України, її народ, її культуру...

Свої роздуми про долю України вчений виклав у багатьох працях, зокрема, в статті 1915 року «Українське питання і російська громадськість», він пише: *«Національна самосвідомість українців розвинулась на ґрунті етнографічних відмінностей, особливостей психіки, культурних тяжінь та нашарувань, що пов'язують Україну із Західною Європою, та історично зумовленого ладу народного життя, перейнятого духом демократизму».*

У 1943 році Вернадський пише спогади про заснування Академії Наук України. Стаття була по-варварськи скорочена радянською цензурою, адже там ішлося про часи УНР і про те, як багато зробили для її заснування Петлюра і гетьман Скоропадський. Стаття півстоліття повністю не друкувалась.

До речі, змалечку і до кінця своїх днів Володимир Вернадський вів щоденник, у якому записував усе, що з ним трапилося.

Записи у щоденнику дають можливість зупинитися ще на іншій грані особистості В. Вернадського, на його моральних та соціальних переконаннях. Наведу деякі цитати з його щоденників, які не потребують коментарів:

30 серпня 1920 р.: *«Я не можу собі уявити і не можу змиритися з падінням Росії... Але, з другого боку ... те історичне «варварство», яке так яскраво відображається довкола, примушує часом зневіритися в майбутньому Росії і російського народу. Немає чесності, немає звички до праці, немає широких розумових інтересів, немає характеру й енергії, немає любові й свободи... Адже російська демократія — це царство ситих свиней».*

1927 р.: *«Відбувається, на мій погляд, нерозумна розтрата найдорожчого надбання народу — його талантів. А тим часом, ці таланти ніколи не поновлюються безперервно. І навіть, якби виявилось, що процес їх створення в нашому народі ще триває, завжди одні особистості механічно не можуть бути замінені іншими. Треба використати в цей момент те, що дало тепер нам життя — великий дар минулих поколінь».*

21 січня 1941 р.: *«Поліцейський комунізм росте і фактично роз'їдає державну структуру... Вражає убогість і відсутність живої думки та обдарованості виступаючих більшовиків. Дуже впала їх розумова сила. Зібралися чиновники, які бояться сказати правду».*

16 червня 1941 р.: *«Наш лад це яскраво показує, коли мільйони людей перетворені — «на якийсь час» — в ув'язнених: свого роду рабство. Зрештою, великі ідеї в корені спотворюються. Треба переглянути з цього погляду Маркса: він чітко бачив, що думка людини створює продуктивну силу. Ще більше і глибше це проявляється в ноосфері. Але для цього необхідна умова — «свобода думки».*

Помер учений вранці 6 січня 1945 року.

На похороні хтось із колег, промовляючи останнє слово, назвав Володимира Вернадського «пророком, який бачив через голови інших людей і через століття».

Перед смертю вчений передав до Академії наук України свої спогади, в яких зазначав: *«Я вірю у велике майбуття і України, й Української академії наук...».*

Україна багато важила в житті, діяльності і творчості Володимира Вернадського, займала особливе місце в його духовному світі. Водночас і йому вона зобов'язана певною мірою піднесенням науки, культури та національним відродженням.

УКРАИНА

Украина, родная моя сторона,
Века ты уже погибаешь...
Но борешься, бьешься, бедняжка, одна,
И в этой борьбе изнываешь.
В минуту гибели крайней твоей
Детей твоих дух пробуждался,
Старались свободу найти от цепей -
И ум их тобой восхищался.
Но дела вести до конца не могли
И вновь начинались раздоры...
Врагам твоим снова они помогли
И вновь появлялись кондоры.
Кондоры - враги, разрывали тебя,
И дети врагами являлись,
Немногие, верно до гроба любя,
Течению волн покорялись.
Но в этих немногих вся сила твоя –
Они втихомолку старались,
И в годину бедствий, родная моя,
Враги твои вновь изгонялись –
Опять начинались раздоры, борьба,
Враги твои снова являлись.
Такая, родная, твоя уж судьба –
Судьбе мы всегда покорялись.

В.І. Вернадський

